

BYTOVÁ KRIZE V HRADCI KRÁLOVÉ VE 20. LETECH 20. STOLETÍ

Monika ŽÁKOVÁ

Předmětem následující studie je popsat okolnosti a projevy bytové krize, kterou byl Hradec Králové ve 20. letech zasažen. První část práce se věnuje příčinám a okolnostem bytové krize ve městě. Druhá část popisuje aktivity městské správy na poli bytové výstavby a třetí uvádí některé případy nouzového bydlení ve městě. Otázka bytové výstavby prozatím nebyla výrazněji v odborné literatuře popsána, předložený příspěvek je tak sondou či prvotním pokusem o uchopení této problematiky. Práce vychází zejména z materiálů uložených ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, důležitým zdrojem byl i místní tisk, zvláště listy *Kraj Královéhradecký* a *Osvěta lidu*. Poválečná bytová krize v různé míře zasáhla velkou část československých měst, v regionu východních Čech se pak projevila obzvláště silně a vedení měst Hradec Králové, Pardubice i Chrudim musela zvláště ve 20. letech velmi urputně zápasit s výrazným růstem počtu obyvatel a s tím spojeným nedostatkem bytů. Dle šetření Státního úřadu statistického z roku 1929 vykazoval Hradec Králové (v přepočtu na 1 000 obyvatel) nejvyšší míru procentuálního růstu počtu bytů v rámci celé republiky, na druhém místě se pak umístilo město Pardubice.¹⁾ Na úvod je důležité zmínit, že studie se věnuje bytové otázce pouze v Hradci Králové (od ledna 1923 rozšířeným o katastrální území obce Věkoše) a soustředí se na činnost městské rady a městského zastupitelstva v samotném městě. Nesleduje tedy bytovou problematiku v okolních obcích, které byly až do roku 1942 samostatné (Kukleny, Malšovice, Nový Hradec Králové, Plotiště, Pouchov, Pražské Předměstí, Slezské Předměstí, Svobodné Dvory a Třebeš), ačkoliv je pravdou, že prvorepublikový stavební rozvoj města v některých lokalitách prakticky dosáhl hranic těchto obcí.

1) Kraj Královéhradecký, 23. března 1929, s. 3.

Okolnosti bytové krize v Hradci Králové

Zatímco města Chrudim i Pardubice byla výrazně zasažena průmyslovou revolucí, urbanizací, vznikem průmyslových zón a často překotnou výstavbou bez promyšleného regulačního plánu (viz např. zástavba kolem ulice Jana Palacha v Pardubicích), stavební rozvoj Hradce Králové byl diametrálně odlišný. Město nemělo až do 2. poloviny 19. století prakticky žádné možnosti rozvoje. Ač představovalo výrazné kulturní centrum v době národního obrození, jeho urbanistický rozvoj byl zablokovan pevnostním statutem města a existencí městských hradeb, přičemž v pásmu před hradbami byla kvůli inundačním kotlinám zástavba zakázána.²⁾ Průmysl zde de facto neexistoval³⁾ a z hlediska živností mohly prosperovat pouze takové, které nebyly náročné na prostor (řemesla, výroba pian Petrof, dílna výrobce žesťových nástrojů apod.).⁴⁾ Zrušení pevnostního statusu města a následné zboření hradeb a dalších pevnostních prvků situaci razantně změnilo.

Vlastníkem bývalých pevnostních pozemků se stalo město, které s nimi nakládalo s rozmyslem. V první řadě zadalo vypracování regulačního plánu, což bylo v dané době pro město velikosti Hradce Králové považováno za minimálně neobvyklé, tím se zabránilo překotné a neregulované výstavbě.⁵⁾ Samotné pevnostní pozemky byly používány buď pro výstavbu, organizovanou městem či státními úřady (v takovém případě byly postupovány zdarma nebo za symbolickou cenu), nebo byly za přísných podmínek prodávány do soukromých rukou, obvykle s podmínkou, že do určité doby (ve 20. a 30. letech byl časový limit nejčastěji dva roky) musí na pozemku vzniknout zástavba dle předem domluvených parametrů (stran výšky budov, fasády apod.). Pokud tyto parametry projekt nesplňoval, byl vrácen k přepracování.⁶⁾ Stejně tak pokud žadatel nedodržel podmínky, pozemek se vrátil do rukou města a později musel takový žadatel zaplatit 10 % z kupní částky jako kompenzaci městu.⁷⁾

2) Karel KUČA, *Novodobý urbanistický rozvoj Hradce Králové*, Architekt 55, 2009, č. 5 (online). Dostupné z URL: <http://www.earch.cz/cs/novodoby-urbanisticky-rozvoj-hradce-kralove>, [cit. 1. 12. 2019].

3) K rozvoji průmyslu dochází až později a převážně v okolních obcích, viz např. kolektiv autorů, *Hradec Králové*, Praha 2017, s. 455–456.

4) Jan JAKL, *Hradec Králové*, Praha 2005, s. 14–15.

5) František TOMAN, *Sto let výstavby a územního plánování města Hradec Králové*, Hradec Králové 1985, s. 16–21.

6) Státní okresní archiv Hradec Králové (dále jen SOKA Hradec Králové), fond Archiv města Hradec Králové (dále jen AM Hradec Králové), karton č. 341, rozhodnutí Městské technické kanceláře ze dne 27. února 1928.

7) Kraj Královéhradecký, 1. ledna 1932, s. 4.

V polovině 19. století měl Hradec Králové kolem 5 000 obyvatel, do konce století se počet téměř zdvojnásobil. Roku 1920 počet obyvatel dosáhl 12 870 a roku 1930 se blížil 18 000, což představuje téměř 38% nárůst oproti roku 1920.⁸⁾ Takto výrazné zvýšení počtu obyvatelstva představovalo problém z hlediska bydlení. V době první světové války se stavební ruch prakticky zastavil a k žádné bytové výstavbě nedocházelo (stavět se začíná nejdříve od roku 1919). Město Hradec Králové mělo v dané době stále ještě výrazně vojenských charakter a v době války se zde počet vojáků ještě zvýšil, řada bytů tak byla obsazena lidmi, kteří měli vlastní bydlení jinde v republice.⁹⁾ Situaci příliš neusnadnil ani návrat vojáků z bojišť první světové války: „*Důsledkem zastavení stavebního ruchu po dobu téměř pěti let, dostoupila nouze o byty svého vrcholu, návratem pak našich vojinů, dále přesídlením a zřízením nových úřadů a institucí nouze bytová se ještě zvýší.*“¹⁰⁾

Zásadní zlom ale přišel s rozhodnutím o přesunu budovy ředitelství Státních československých drah do Hradce Králové. V průběhu roku 1919 probíhala jednání mezi městskou správou a Ministerstvem železnic, která se týkala jednak výstavby budovy pro samotné ředitelství, ale také ubytování úředníků a jejich rodin, které budou do Hradce Králové přesunuty.

Městská správa se zavázala, že pro úředníky obstará 220 „*moderních, zdravých, vůbec bezvadně obyvatelných bytů s veškerým příslušenstvím, a to v obvodu města Hradec Králové*“, a to do října 1919. Z uvedeného počtu bytů muselo být 160 o dvou nebo třech pokojích. Do začátku května 1920 je pak nutné zajistit dalších 300 bytů, z nichž 50 může ležet mimo město, ale s dobrým železničním spojením do města (např. ve Smiřicích, Josefově, Nedělišťích a Častolovicích).¹¹⁾ Do května roku 1920 tak bylo nutné zajistit celkem 520 bytů s předem danými dispozicemi.¹²⁾ Byty měly být zprostředkovány jak formou pronájmů ve stávající zástavbě, tak novou bytovou výstavbou. Povinnost byty zajistit samozřejmě neležela výhradně

8) Karel MLYNÁŘ – Josef KAŇKA, *Hradec Králové: Přehled desetileté práce 1924–1934*, Hradec Králové 1934, s. 17.

9) Kraj Královéhradecký, 29. ledna 1919, s. 1–2.

10) Kraj Královéhradecký, 11. ledna 1919, s. 6.

11) Osvěta lidu, 8. února 1919, s. 5.

12) 20 bytů o čtyřech pokojích s úplným příslušenstvím, 150 bytů o třech pokojích s úplným příslušenstvím, 150 bytů o dvou pokojích s úplným příslušenstvím, 100 bytů o jednom pokoji s úplným příslušenstvím, 100 bytů o jednom pokoji s nábytkem pro svobodné zaměstnance. SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, Zápis o jednání zástupců správy československých státních drah se zástupci městské obce Královéhradecké ze dne 10. května 1919.

na městě, řadu bytových domů postaví také samotná státní správa nebo soukromý sektor. V souvislosti s přesunem ředitelství vzniklo i Bytové družstvo železničních zaměstnanců, kterému se město zavázalo poskytovat stavební pozemky za minimální částku či zcela bezplatně.¹³⁾ Před vybudováním budovy železničního ředitelství na Ulrichově náměstí sídlil úřad v kasárnách, které městu pronajímalo místní posádkové velitelství, mimo značných nákladů na jejich úpravu se město také muselo zavázat, že zajistí ubytování šesti poddůstojníkům a jejich rodinám.¹⁴⁾ Zajištění nutných bytových kapacit pak bude rozprostřeno až do počátku 30. let, kdy se do Hradce Králové přesune poslední část úředníků (v souvislosti s dokončením budovy ředitelství na Ulrichově náměstí).¹⁵⁾ Obdobný problém vyvstal na počátku 30. let, když v důsledku přesunu 4. leteckého pluku do Hradce Králové musela obec zajišťovat bydlení pro vojenské gázisty.¹⁶⁾

List *Kraj Královéhradecký* označil za jednu z příčin poválečné bytové krize také obecný růst cen surovin, služeb a rovněž nedostatek kapitálu na straně města (město Hradec Králové mělo po válce daňový základ ve výši 170 000 Kč, s nímž nebylo možné provádět mnohamilionové investice): „*Při srovnání s nákladem stavebním dnes nikdo nevloží peníze do podniku pasivního. Byla by tedy na řadě obec. Ta je však břemeno tak přetížena, že jen sama na sebe nemůže bráti mnohamilionový náklad stavební.*“¹⁷⁾ V této oblasti situaci výrazně ulehčila státní legislativa na podporu stavebního ruchu.¹⁸⁾ Na základě zákona o podpoře stavebního ruchu mohli žadatelé z řad samospráv, stavebních družstev i fyzických a právnických osob získat státní půjčku a v některých případech i přímou státní subvenci (zpravidla od Ministerstva sociální péče nebo Ministerstva veřejných prací). Zákon také umožňoval čerpání hypotečních úvěrů od finančních institucí, za které stát převzal garanci a vyrovnával případný rozdíl mezi ročním výnosem z domu

13) Viz čl. 7 protokolu, tamtéž.

14) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, Protokol ze dne 8. října 1919 o předání kasárenských budov. Dále pak SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, Československé posádkové velitelství v Hradci Králové, Stavební referát, dokument ze dne 15. září 1919.

15) Kraj Královéhradecký, 11. ledna 1930, s. 2.

16) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, Stavba domů tří pro vojenské gázisty leteckého pluku 4 a pro jiné nemajetné osoby a úhrada stavebního nákladu, nedatováno.

17) Kraj Královéhradecký, 29. ledna 1919, s. 1–2.

18) Zákon o státní podpoře stavebního ruchu č. 281/1919 Sb. ze dne 23. května 1919 (online). Dostupné z URL: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mrygewta>, [cit. 1. 12. 2019].

(z nájmu) a náklady na jeho údržbu a financování úvěru. Domy postavené se státní podporou pak byly až na 50 let osvobozeny od povinnosti platit činžovní daň, včetně některých dalších poplatků. Zákon také umožnil odepsat si až 70 % stavebního nákladu z daňového základu. Veškerá veřejná bytová výstavba, která je v textu zmíněna, probíhala právě na základě tohoto zákona, který byl v době první republiky mnohokrát novelizován.

Státní legislativa však situaci do jisté míry i sťažovala. V rámci tzv. zákona na ochranu nájemníků došlo k výrazné regulaci výše nájmu. Důsledkem pak byla snížená rentabilita příjmů z činží v novostavbách, postavených soukromíky, což vedlo v souvislosti se zvyšováním cen stavebních surovin bezprostředně po válce v Hradci Králové k velmi vlažnému rozvoji soukromé výstavby.¹⁹⁾ Dle mínění Ing. K. Friedricha, vůdčí osobnosti bytové výstavby a dlouholetého přednosty Městské technické kanceláře, bylo po válce prakticky nemožné provést, a to i z dlouhodobého hlediska, rentabilní bytovou výstavbu.²⁰⁾

Bytová výstavba organizovaná městskou samosprávou

Bytová krize byla patrná již v prvních měsících po vzniku republiky. Pokud mělo město na počátku války kolem stovky neobsazených bytů, po válce nebylo prakticky možné bydlení opatřit a na počátku roku 1919 evidovala bytová komise více jak 150 rodin, které neměly kde bydlet, přičemž se očekávalo výrazné zvýšení počtu obyvatel v důsledku stěhování obyvatelstva za prací a přesunem státních úřadů do města (roku 1923 čekalo na přidělení bytu více jak 360 veřejných zaměstnanců). Běžným jevem byly žádosti u bytové komise, které nebyly rok i déle žádným způsobem uspokojeny.²¹⁾ Snaha řešit bytový nedostatek se stala jednou z hlavních priorit městské správy a byla jí prakticky po celé období 20. let.²²⁾ Hradecká pobočka Svazu nájemníků v Č. S. R. odhadovala na počátku 20. let, že k vyřešení bytové krize bude třeba šest až deset let usilovné práce jak města, tak soukromým stavitelům, což se v konečném důsledku ukázalo být správným odhadem.²³⁾ Pod tíhou poválečného nedostatku bytů přijalo městské zastupitelstvo dne 28. června 1923 usnesení, ve kterém zakázalo stěhování do města, resp. povolovalo pronajímat byty pouze přesně vyme-

19) Osvěta lidu, 7. února 1920, s. 2.

20) Osvěta lidu, 28. října 1922, s. 11.

21) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, Sdružení peněžního úřednictva v Hradci Králové, 1. října 1920.

22) Osvěta lidu, 26. dubna 1919, s. 4.

23) Osvěta lidu, 15. září 1923, s. 6.

zeným skupinám obyvatelstva, mezi které patřili veřejní zaměstnanci (zejména úředníci, zaměstnanci drah a vojenští gážisté), kteří zde vykonávali práci, lidé, mající ve městě domovské právo, zaměstnanci zdejších firem nebo českoslovenští státní příslušníci, kteří se přistěhovali ze zahraničí.²⁴⁾ Hlavním nástrojem k řešení bytové krize se však stala městem organizovaná bytová výstavba, kterou řídila Městská technická kancelář v čele s přednostou K. Friedrichem.

První významný projekt představovala výstavba 14 nouzových činžovních domů, určených přednostně pro zaměstnance ředitelství Československých státních drah. O výstavbě bylo rozhodnuto na jaře roku 1919, dne 24. dubna 1919 bylo vypsáno výběrové řízení s poněkud šibeničním termínem, stanoveným na 5. května téhož roku. V soutěži zvítězila Společnost stavitelů v Hradci Králové s. r. o., samotný průběh řízení se stal předmětem rozsáhlé kritiky. Městský úřad obdržel hned několik stížností ohledně krátkého termínu. Stavitel J. Novotný označil výběrové řízení za „ilusorní“ a poukázal na to, že „celá řada místních živnostníků zůstala slavnou městskou radou nepovšimnuta“. Předmětem kritiky se staly i podmínky Společnosti stavitelů, ve kterých bylo uvedeno, že pokud Společnost stavitelů nevzejde z výběrového řízení jako vítěz, bude po městu vymáhat 140 000 Kč za přípravu projektové dokumentace.²⁵⁾ Další stavitelé (V. Formánek, J. Vylet'al) dokonce podali u městského zastupitelstva návrh na zrušení výběrového řízení, ale ten byl zamítnut s tím, že k žádnému pochybení při zadávání zakázky nedošlo.²⁶⁾

Stavební povolení bylo vydáno v srpnu roku 1919 a prakticky ihned se započalo s pracemi (přípravné práce však probíhaly již od června 1919). Na stavbu dohlížela 13členná komise složená ze členů městského zastupitelstva pod vedením prof. Jana Mareše. Domy ve dvou blocích byly budovány v blízkosti dnešního Ulrichova náměstí a stejně jako drtivá většina činžovních domů, které byly v průběhu 20. a 30. let v Hradci Králové projektovány, šlo o třípatrové budovy. Celkový rozpočet na stavbu byl stanoven na 7 630 000 Kč.²⁷⁾ Město samozřejmě nemělo prostředky, aby z vlastních zdrojů financovalo takto rozsáhlý projekt, do budoucna se navíc počítalo s další obdobně rozsáhlou bytovou výstavbou. Z tohoto důvodu

24) Osvěta lidu, 20. října 1923, s. 3.

25) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, stížnost Josefa Novotného ze dne 5. října 1919, nestr.

26) Kraj Královéhradecký, 1. května 1919, s. 5.

27) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, zápis ze dne 17. června 1921 o kolaudaci stavby 14 obytných domů pro úředníky ředitelství státních drah v Hradci Králové, s. 15–19.

byla stavba financována prostřednictvím hypotečního úvěru u spořitelny Královehradecké (a menším úvěrem u Hypoteční banky v Praze, který měl pokrýt vícenáklady).²⁸⁾

Město poskytlo na stavbu pozemky a zajistilo připojení na kanalizaci a vodovod, čímž byla splněna podmínka, aby zhotovitel zajistil alespoň 10 % celkových nákladů z vlastních zdrojů. Zatímco veškerá bytová výstavba byla financována za podpory státu (viz výše), a to buď formou přímé subvence, nebo státem garantované výpůjčky na základě zákona o podpoře stavebního ruchu, financování této stavby probíhalo na základě zvláštní dohody mezi městem a Ministerstvem železnic o přesunu ředitelství drah do Hradce Králové.²⁹⁾ V praktické rovině byl však postup totožný, stát (resp. Ministerstvo sociální péče) se stal garantem hypotečního úvěru a financoval rozdíl mezi ročními náklady a výnosy v průběhu splácení úvěru (tedy kompenzaci v situaci, kdy by byl příjem z nájmu nižší, než je nutné k pokrytí splátky úvěru). Jistý rozdíl spočíval v míře, v jaké do průběhu stavby zasahovalo Ministerstvo sociální péče, kupříkladu všechny otázky stran výběru dodavatelů musely být v Praze projednány na společném zasedání zástupců města a ministerstva, stejně tak mělo ministerstvo zásadní slovo, pokud šlo o určení výše nájemného.³⁰⁾

Samotná realizace stavby se neobešla bez kontroverzí. V květnu 1920 zásadním způsobem ohrozil dokončení stavby výpadek dodavatele parket, což vyústilo v sérii žalob, kdy Společnost stavitelů Hradec Králové žalovala svého dodavatele F. Baxanta a stejně tak on podal žalobu na vlastního dodavatele (firmu Lignum z Hodonína).³¹⁾ Souběžně bylo město pod enormním tlakem od Ministerstva železnic, jehož zaměstnanci již měli pevně naplánováno stěhování z Prahy a Nymburka do nových bytů v Hradci Králové. Situaci nakonec vyřešil nový dodavatel parket z Brna (firma Lichtenstern a spol.).³²⁾ Ještě závažnějším problém se ukázalo být

28) Tamtéž, s. 9.

29) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, zpráva pro Spořitelnu Královehradeckou ze dne 12. června 1919.

30) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, dopis z Ministerstva sociální péče ze dne 17. května 1919 Městskému úřadu Hradec Králové. Dále Protokol o jednání na Ministerstvu sociální péče se zástupci města, nestr., 31. května 1919.

31) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, dopis Společnosti stavitelů Hradec Králové Městskému úřadu Hradec Králové ze dne 7. června 1920.

32) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, dopis z Ředitelství státních drah určený Městskému úřadu Hradec Králové, nestr., 1. června 1920.

poměrně výrazné překročení schváleného rozpočtu. Konečné náklady byly vyčísleny na 9 369 052 Kč, čímž byl schválený rozpočet navýšen o 1 739 052 Kč (hlavně v důsledku víceprací a jednorázového zvýšení mezd dělníků v průběhu stavby). Městská správa se v této situaci bránila s poukazem na poválečné hospodářské těžkosti: „... vícenáklad lze přičísti na vrub mimořádných ba i nejtěžších poměrů hospodářských, jmenovitě ve stavební živnosti s poukazem na to, že město Hradec Králové bylo jediné v republice, které v roce 1919 podjalo staveb ve větším rozsahu.“ Poukázáno bylo i na skutečnost, že právní služby v rámci projektu bezplatně poskytoval starosta města, JUDr. František Ulrich.³³⁾

V červenci roku 1920 byly dokončeny první domy a v září 1920 již bylo všech 14 domů plně obsazeno. Domy se nacházely v oblasti ulic Mánešova, Klumparova a Střelecká (čp. 561–574), nabízely celkem 130 bytů a bydlení v nich sami úředníci železničního ředitelství hodnotili jako nadstandardní a velmi komfortní.³⁴⁾ Zatímco následná bytová výstavba se bude soustředit na nejmenší byty (obytné kuchyně a byty o kuchyni a jednom pokoji), tyto domy obsahovaly byty všech velikostí (viz přehled níže).³⁵⁾ S jistou nevolí byla přijata zpráva, že veškeré byty budou určeny pouze pro zaměstnance ředitelství drah, tudíž místních žadatelů o byt se nabídka bydlení netýkala.³⁶⁾

Tab. 1: Přehled bytů v domech čp. 561–574

Typ bytu	Počet jednotek
Obytná kuchyně	2
Kuchyně a pokoj	24
Kuchyně a dva pokoje	58
Kuchyně a tři pokoje	40
Kuchyně a čtyři pokoje	6

33) SOkA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, zápis ze dne 17. června 1921 o kolaudaci stavby 14 obytných domů pro úředníky ředitelství státních drah v Hradci Králové, s. 62–63.

34) Osvěta litu, 22. května 1920, s. 4.

35) SOkA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, zápis ze dne 17. června 1921 o kolaudaci stavby 14 obytných domů pro úředníky ředitelství státních drah v Hradci Králové, s. 60–61.

36) Kraj Královéhradecký, 16. června 1920, s. 3.

S tím, jak se první velká stavební akce města chýlila ke konci, začal vznikat na podzim roku 1919 plán na mnohem velkorysejší bytovou výstavbu. Počítalo se s výstavbou 21 činžovních domů, z nichž 20 mělo být určeno pro úředníky železničního ředitelství a jeden pro sociálně slabší obyvatele města.³⁷⁾ Původní odhady nákladů ve výši 13 milionů Kč se posléze ukázaly být výrazně podhodnocené, zejména v důsledku stávek stavebních dělníků za vyšší mzdy a změny formátu cihel (došlo k jejich zmenšení, čímž bylo nutné objednávat více kusů) se náklady navýšily na 20 milionů Kč.³⁸⁾ V situaci, kdy předpokládané náklady posléze dosáhly výše 26 milionů Kč, se město rozhodlo od plánu upustit a namísto toho požádat Ministerstvo sociální péče o podporu při stavbě 11 činžovních domů. Tři domy měly obsahovat byty o kuchyni a pokoji, šest domů byty o kuchyni a dvou pokojích, jeden dům byty o kuchyni a třech pokojích a jeden dům s byty o kuchyni a čtyřech pokojích.³⁹⁾ Celý plán, v němž se angažoval jako architekt i O. Liska,⁴⁰⁾ nakonec ztroskotal na obtížích městské správy při získávání úvěru s nízkým úrokem. Z původního plánu tak byla schválena pouze stavba tří činžovních domů (dva ve Střelecké ulici a jeden u hostince na Pospíšilově třídě) o 48 bytech, určených pouze pro místní obyvatele.⁴¹⁾ Dva domy ve Střelecké ulici postavila Společnost stavitelů a jeden firma V. Nekvasil a R. Schmidt, stavba byla dokončena v létě 1921.⁴²⁾

Ačkoliv nebyl plán na stavbu 21 činžovních domů z finančních důvodů realizován, v průběhu 20. let docházelo k dílčí bytové výstavbě. Roku 1921 začala stavba ve dvou lokalitách. V bloku u Střelnice začala výstavba dvou třípatrových činžovních domů s byty o kuchyni a dvou pokojích.⁴³⁾ Druhým místem byla Jungmannova ulice, kde obec začala se stavbou čtyř třípatrových činžovních domů. Opět šlo o byty střední velikosti, dvě budovy měly byty o kuchyni a dvou pokojích, zbylé dvě pak byty o kuchyni a třech pokojích.⁴⁴⁾ Realizaci většiny těchto staveb byla opět pověřena Společnost

37) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, dopis Společnosti stavitelů Hradec Králové Městskému úřadu Hradec Králové ve věci stavby 21 činžovních domů ze dne 2. dubna 1920.

38) Kraj Královéhradecký, 21. července 1920, s. 3.

39) Kraj Královéhradecký, 28. července 1920, s. 3–4.

40) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, dopis Oldřicha Lisky městské radě ze dne 15. března 1920.

41) Kraj Královéhradecký, 15. září 1920, s. 2–3.

42) Kraj Královéhradecký, 26. srpna 1921, s. 6.

43) Kraj Královéhradecký, 30. dubna 1921, s. 5.

44) Osvěta lidu, 2. července 1921, s. 4; Kraj Královéhradecký, 4. července 1921, s. 6.

stavitelů v Hradci Králové, která byla založena krátce po vzniku republiky a sdružovala několik stavitelů, kteří vzájemnou spoluprací získávali snadněji veřejné zakázky a rovněž využívali svého vlivu k levnějšímu nákupu stavebních surovin.⁴⁵⁾ Dá se říci, že na počátku 20. let měla téměř monopolní postavení, pokud se veřejných zakázek týče. V létě roku 1922 však přestala přijímat nové zakázky a její členové postupně založili své vlastní kanceláře (např. J. Jihlavec, J. Novotný, J. Fňouk, F. Černý a další). Práce na poslední zakázce dokončila roku 1923.⁴⁶⁾

Zatímco dosavadní výstavba probíhala téměř výlučně od centra města směrem na západ k vlakovému nádraží, v polovině 20. let se začínají byty budovat i na levém břehu Labe. Roku 1923 začala stavba tří třípatrových činžovních domů na Eliščině nábřeží nedaleko muzea (čp. 626, 627 a 628, zakázku získali stavitelé F. Černý a B. Vaniš) a stavět se začalo i na Husově náměstí (čp. 617 a 618, zakázku získala firma J. Hypius, Pluhovský a Sedlák).⁴⁷⁾ V novostavbách měli být ubytováni zejména lidé ze sklepních bytů, které poslední povodeň v Hradci Králové vytopila. Současně přijalo městské zastupitelstvo na návrh senátora F. Reyla rozhodnutí, že v žádných budoucích novostavbách nebude počítáno s takto ohroženými (sklepními) byty.⁴⁸⁾

V dubnu 1926 vypsala městská rada výběrové řízení na stavbu pěti činžovních domů. Nejlevnější nabídku podal a v soutěži zvítězil místní stavitel J. Novotný. V květnu téhož roku ale přišel poměrně nečekaný obrat, kdy městské zastupitelstvo projekt stavby neschválilo, proti návrhu se postavily nejen občanské strany (lidovci, národní demokraté a živnostníci), ale i jeden člen městské rady.⁴⁹⁾ Zpráva vzbudila velké pozdvižení, protože se počítalo s dokončením stavby do konce roku, aby zájemci mohli na zimu již bydlet. Bytová otázka rovněž představovala oblast, ve které všechny strany doposud postupovaly konsenzuálně a neexistovaly prakticky žádné rozpory (stavby činžovních domů byly obvykle v zastupitelstvu schvalovány jednomyslně). Odpůrci návrhu přišli s alternativním plánem výstavby

45) Matěj BEKERA, *Architekt Oldřich Liska a jeho působení v královéhradeckých projekčních kancelářích*, Hradec Králové 2017 (diplomová práce), s. 31.

46) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 517, protokol Městského úřadu ze dne 30. ledna 1924, nestr.

47) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 510, dokument Ministerstva sociální péče ve věci vyrovnání nájemného ze dne 23. února 1938, nestr.

48) Osvěta lidu, 14. února 1923, s. 2.

49) Kraj Královéhradecký, 29. května 1926, s. 4–5.

rodinných domů v blízkosti města. Argumentovali tím, že sociálně i esteticky bude vhodnější budovat rodinné domy v blízkosti přírody, než stavět další činžovní domy ve městě. Výstavba rodinných domů měla být rovněž i levnější. Po podrobném zkoumání se ovšem ukázalo, že projekt kolonie rodinných domů skýtá mnohá úskalí, mezi něž patří dodatečné náklady na pořízení pozemků nebo absence vodovodu a kanalizace.⁵⁰⁾

Výsledkem debat byl návrat k původnímu plánu výstavby činžovních domů, tentokrát však ve větší míře. V září 1926 bylo vypsáno výběrové řízení na stavbu čtyř domů při Okružní třídě (čp. 701–704), tří domů v Průmyslové ulici (čp. 705–707) a tří domů ve Škroupově ulici (čp. 708–710).⁵¹⁾ V domech bylo celkem 107 bytových jednotek (převážně bytů o kuchyni a jednom pokoji). Stavby se účastnilo několik stavebních firem, a sice J. Jihlavec (Škroupova ulice), J. Novotný a J. Vyleťal (Průmyslová ulice) a F. Capoušek a A. Šandera (Okružní třída). Celkové náklady činily 3 700 000 Kč a financovány byly půjčkou od spořitelny Královehradecké.⁵²⁾ V prosinci 1928 bylo také rozhodnuto o stavbě činžovního domu na Bienenbergově ulici (o 36 malých bytech, čp. 772), který byl určen pro obyvatele Kavalíru (viz dále) a finance rovněž pocházely od spořitelny Královehradecké.⁵³⁾

Poslední masivní bytová výstavba proběhla na přelomu 20. a 30. let. Vyjma obecného bytového nedostatku zde hrálo roli i plánované přemístění 4. leteckého pluku,⁵⁴⁾ který měl být do Hradce Králové postupně přesunut v letech 1931 a 1932. V rámci této akce bylo nutné zajistit 74 bytů pro vojenské gážísty. V červnu 1930 byla proto připravena rozsáhlá žádost na Ministerstvo sociální péče pro finanční podporu na stavbu celkem 11 činžovních domů (stavba měla být rozprostřena do období let 1930–1932). Dominantním typem bytů v navrhovaných domech se staly tzv. „nejmenší byty“. Z hlediska zákona šlo o byty do maximální povolené velikosti 40 m² podlahové plochy, které měly v rámci státní podpory prioritu. V praxi se jednalo o byty s obytnou kuchyní nebo o byty o kuchyni a jednom pokoji. Pozemky na stavbu plánovala věnovat obec ze svého pozemkového fondu,

50) Kraj Královehradecký, 31. července 1926, s. 7.

51) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 510, dokument Ministerstva sociální péče ve věci vyrovnání nájemného ze dne 23. února 1938, nestr.

52) Kraj Královehradecký, 10. listopadu 1926, s. 2–3.

53) Kraj Královehradecký, 5. prosince 1928, s. 4.

54) Pluk původně sídlil na pražském letišti Kbely, s přesunutím do Hradce Králové se však počítalo po dobudování zdejšího letiště v katastru obce Věkoše, která byla od roku 1923 součástí Hradce Králové.

čímž by se pokryl vlastní příspěvek realizátora stavby. V odůvodnění se píše: „*Nouze o byty, zvýší se v Hradci Králové zejména tím, že v roce 1931 a 1932 bude sem přeložen letecký pluk č. 4, pro jehož vojenské gážístvy jest třeba s urychlením opatřiti celkem 74 byty za nájemné, odpovídající jejich služebním požitkům, dále přibývá trvale zaměstnanců ředitelství státních drah, gážístů a dělníků, kteří se u obce domáhají vhodných a levných malých bytů.*“⁵⁵⁾ Ve věci schválení finanční podpory intervenoval starosta Josef Pilnáček u svého stranického kolegy z národně demokratické strany, poslance Ladislava Nováka.⁵⁶⁾

Ministerstvo nakonec rozhodlo o podpoře výstavby šesti činžovních domů.⁵⁷⁾ Pro první tři domy získalo město půjčku se státní garancí od Ústřední sociální pojišťovny, která na jaře 1930 vyčlenila celkem 50 milionů Kč s 3% úrokem a splatností až 40 let, které měly být rozděleny na bytovou výstavbu po celé republice (šlo o tzv. Fond na podporu stavebního ruchu). Žadatelem musela být obec, která prokáže výraznou míru bytového nedostatku. Součástí žádosti musela být statistika ohledně počtu žadatelů o byt, finanční podporu mohly získat pouze byty do 40 m². Zvýhodnění byli ti žadatelé, kteří prokázali, že v takto postavených bytech budou ubytováni pojištěnci Ústřední sociální pojišťovny (80 % obytné plochy muselo být pronajato klientům pojišťovny). Stavba měla začít již roku 1930 a v každém domě muselo být alespoň 12 bytů.⁵⁸⁾ V první fázi obec žádala o 3 170 000 Kč na stavbu pěti domů. V žádosti se uvádělo: „*Bytová tíseň v Hradci Králové jest zvláště mimořádná. U městských úřadů uchází se podle nynějšího stavu celkem 305 žadatelů, kteří potřebují bytu.*“ Z celkového počtu žadatelů byl největší zájem o nejmenší byty (236 žádostí). Mimo to město označilo celkem 150 stávajících bytů za „*morálně a zdravotně závadné*“, to se týkalo hlavně sklepních bytů, půdních bytů, dále bytů, kde žilo více

55) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, Městský úřad, žádost o státní podporu pro stavby činžovních domů s nejmenšími byty ze dne 23. června 1930.

56) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, dopis starosty města Josefa Pilnáčka poslanci/ministru Ladislavu Novákovi ze dne 19. února 1931. Dále pak dopis poslance Ladislava Nováka starostovi města Josefu Pilnáčkovi ze dne 21. února 1931.

57) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, Ministerstvo sociální péče, dopis adresovaný městské radě, nedatováno.

58) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, Ústřední sociální pojišťovna, dopis městskému úřadu Hradce Králové ve věci zápůjčky ze dne 9. května 1930.

rodin pospolu či bytů ve zbytcích pevnosti (Kavalír).⁵⁹⁾ Celkem tedy městu chybělo 455 bytů, přičemž 244 žadatelů bylo současně pojištěnci Ústřední sociální pojišťovny.⁶⁰⁾ Pojišťovna nakonec pro Hradec Králové vyčlenila pouze dva miliony korun, z nichž byla podpořena výstavba trojdomu na ulici M. D. Rettigové (čp. 791, 792 a 793). Dispozičně šlo o byty o kuchyni a pokoji s vlastní toaletou, předsíní a spíží, případně pouze o obytné kuchyni. Domy disponovaly celkem 54 byty, které byly určeny přednostně pro pojištěnce pojišťovny, kteří byli zvýhodněni v rámci žádosti o byt. Obec následně musela prokázat, že v bytech budou pojištěnci skutečně bydlet, jinak riskovala, že o půjčku přijde.⁶¹⁾

Další tři domy byly postaveny na Moravské ulici (čp. 794, 795 a 796) a byly přednostně určeny pro vojenské gážísty. Město na stavbu získalo státem garantovanou půjčku od Městské spořitelny v Kutné Hoře ve výši dvou milionů korun.⁶²⁾ Po jednání s vojenskou správou bylo rozhodnuto, že z potřebných 74 bytů pro vojáky město zajistí celkem 30 bytů. Zbytek bude ubytován v domech, budovaných přímo Ministerstvem národní obrany, případně u soukromníků. Domy na Moravské ulici obsahovaly celkem 54 bytů, všechny byly dispozičně řešeny jako kuchyně a pokoj, s výjimkou šesti, které měly pouze obytnou kuchyni. Dle dohody bylo 30 bytů pronajato vojákům a o zbytek mohli žádat místní obyvatelé.⁶³⁾ Stejně jako v případě domů na ulici M. D. Rettigové, i zde šlo o byty do 40 m². Stavba všech šesti domů byla následně dokončena v listopadu roku 1931 a realizovala ji firma J. Vyleťal a J. Včelák.⁶⁴⁾ V obou případech získala obec půjčku ve výši 90 % celkových nákladů, zbylých 10 % pak pokryla z vlastních zdrojů, převážně formou zajištění stavebního pozemku a připojením na inženýrské sítě. Zajímavostí je, že denní tisk v září 1930

59) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, žádost o dotaci adresovaná Ústřední sociální pojišťovně ze dne 23. května 1930. Součástí je také přehled žádostí o byty ve městě k roku 1930.

60) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, dopis adresovaný Ústřední sociální pojišťovně ze dne 9. května 1930.

61) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, dopis adresovaný Ústřední sociální pojišťovně ve věci půjčky ze dne 4. dubna 1932.

62) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, dokument Městského úřadu ze dne 22. srpna 1930.

63) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, Stavba domů tří pro vojenské gážísty leteckého pluku 4 a pro jiné nemajetné osoby a úhrada stavebního nákladu, nedatováno.

64) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, Trojdům pro nemajetné vojenské gážísty, dokument Městského úřadu ze dne 29. října 1931.

uveřejnil nepřesnou informaci stran toho, že v třech domech postavených s podporou Ústřední sociální pojišťovny budou bydlet vojenští gážísté. Pojišťovna ihned zaslala městu dopis, ve kterém hrozila vypovězením úvěru s tím, že byly porušeny podmínky, dle kterých musí v bytech bydlet pojištěnci pojišťovny.⁶⁵⁾ Město ihned uvedlo věci na pravou míru s tím, že obě stavby se týkají tří domů a mají téměř shodnou půjčku ve výši dvou milionů, takže byly snadno zaměněny.⁶⁶⁾

Nouzové bydlení

Mimo klasickou bytovou výstavbu město zajišťovalo bydlení i dalšími různými způsoby. Již v listopadu roku 1918 vydaly socialistické strany a dělnictvo prohlášení, ve kterém vyzývaly k zabránění neobydlených budov, zámků, skladů nebo vojenských objektů a k jejich adaptaci na byty.⁶⁷⁾ K ubytování dělníků na stavbě 14 nouzových domů pro železniční ředitelství byly postaveny nouzové dřevěné baráky. Materiál pro ně získalo město koupí a rozebráním několika baráků pro mužstvo v rámci zajateckého tábora, zřízeného u Liberce.⁶⁸⁾ Město koupilo materiál z osmi baráků za celkovou částku 19 200 Kč s tím, že částka 4 000 Kč bude městu vrácena, až místo, kde baráky stály, uvede do původního stavu.⁶⁹⁾ Později se ukázalo, že nákup těchto baráků byl spíše prodělečný, protože použité dřevo bylo již výrazně ztrouchnivělé.⁷⁰⁾

Poměrně časté bylo zřizování nouzových bytů ve sklepech (obdobně, avšak v menší míře, byly zřizovány i půdní byty a k bydlení byly využívány i prádelny), jak se uvádí ve zprávě ke stavbě činžovního domu na počátku 30. let: „*Zmíněné rodiny buď vůbec byt nemají, nebo bydlí velmi nehygienicky, ve vlhkých sklepních bytech, v malých místnostech, kde je i několik rodin pospolu...*“⁷¹⁾ V takových bytech byla často vysoká míra vlhkosti,

65) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, dopis z Ústřední sociální pojišťovny adresovaný městskému úřadu ze dne 18. září 1930.

66) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, dopis adresovaný Ústřední sociální pojišťovně ze dne 20. září 1930.

67) Kraj Královéhradecký, 20. listopadu 1918, s. 1.

68) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, žádost Purkmistrovského úřadu adresovaná veliteli zajateckého tábora ze dne 27. dubna 1919.

69) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, Meziministerská komise pro věcnou demobilisaci, spis č. 5279 ze dne 2. června 1919.

70) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 341, Společnost stavitelů s. r. o. v Hradci Králové, spis č. 5312 ze dne 18. června 1919.

71) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, žádost městského úřadu adresovaná Ústřední sociální pojišťovně, nedatováno, nestr.

což vedlo k zdravotním problémům u dětí, některé žádosti o lepší byt mají přiloženy i potvrzení o vyšetření u lékaře.⁷²⁾ Roku 1926 navíc muselo být zrušeno 34 sklepních bytů kvůli povodním, v jejichž důsledku se tyto byty staly neobyvatelnými.⁷³⁾ V létě roku 1926 městský úřad rozhodl o rekonstrukci budovy bývalé solnice dle návrhu J. Novotného, jejímž cílem bylo získat devět nouzových bytů, každý o jedné kuchyni.⁷⁴⁾ Náklady na adaptaci byly poměrně vysoké (122 670 Kč), protože v budově bývalého skladu soli zbyly prakticky pouze obvodové zdi a mezi přízemím a prvním patrem pak podlaha z prken. Nové byty pak byly připraveny k obývání v listopadu 1926.⁷⁵⁾ Obdobným způsobem byl na byty adaptován objekt u Pajkrový továrny, čímž bylo získáno 14 malých bytů, stejně tak byly nouzové byty zřízeny v budově tzv. starého gymnázia. Naopak k nerealizovaným plánům patří záměr přestavět na byty Vodičkovy kasárny.⁷⁶⁾ K nouzovému ubytování byly využity i zbytky pevnostního systému, ještě v roce 1928 bydlely rodiny v kavalíru (část pevnosti, sloužící jako zásobárna a pekárna), o kterém i starosta prohlásil, že tam „*jsou ubytováni hůře než dobytek*“.⁷⁷⁾ Problematická byla i skutečnost, že adaptací kavalíru (zejména vybouráním oken) pro účely bydlení ztrácela stavba svůj typický ráz. Extrémním případem nouzového bydlení je ubytování několika dělnických rodin roku 1920 v železničních vagónech.⁷⁸⁾

V denním tisku se po válce hojně diskutoval plán výstavby kolonie dřevěných domů, jímž by se rychle a hlavně levně podařilo vyřešit bytovou krizi, navíc by bylo možné na stavbě pracovat i v zimních měsících. Zastánci tohoto plánu odkazovali na zkušenosti z Anglie a Kanady, kde se dřevěné domy staví a vydrží i 100 let (a ostatně dřevěná osada byla využívána k nouzovému bydlení i v Pardubicích a obdobné plány byly v různé míře realizovány také v Duchcově, Trutnově a Chomutově).⁷⁹⁾ Na výtku stran špatné hygieny v důsledku absence kanalizace a vodovodu reagovali zastánci dřevěných domů prozaicky: „... *kteří vesnice mají vodovod a ka-*

72) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 512, žádost ze dne 25. listopadu 1937.

73) Kraj Královéhradecký, 10. listopadu 1926, s. 2–3.

74) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, dopis městského úřadu adresovaný berní správě ze dne 6. února 1926.

75) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, karton č. 518, dopis městského úřadu adresovaný berní správě ze dne 6. října 1926.

76) Kraj Královéhradecký, 1. ledna 1925, s. 6.

77) Kraj Královéhradecký, 21. listopadu 1928, s. 4.

78) Osvěta lidu, 5. června 1920, s. 4.

79) Osvěta lidu, 19. listopadu 1919, s. 1.

*nalisaci a lidé jsou v nich zdravější než v Hradci.*⁸⁰⁾ V říjnu 1919 zastupitelstvo rozhodlo o vybudování jednoho zkušebního dřevěného dvojdomu s tím, že v budoucnu může dojít k vybudování celé kolonie dřevěných domů.⁸¹⁾ V listopadu 1919 se tématu věnoval obsáhlý článek v listu *Osvěta lidu*, dle mínění autora mělo město ke stavbě využít dřevo z rozsáhlých lesů, které jsou ve vlastnictví městské správy, čímž by se rapidně snížily náklady na výstavbu.⁸²⁾ Poslední zmínka k plánu výstavby pochází z léta roku 1920 v souvislosti s deputací k městské radě, která požadovala po městu více aktivity na poli bytové výstavby a jako jednu z možností uváděla vybudování kolonie dřevěných domů nebo nákup dalších zajateckých baráků a jejich přesun do Hradce Králové.⁸³⁾ V následujících letech pak zmínky o plánu vybudovat kolonii dřevěných domů již v pramenech ani denním tisku nenacházíme.

V souvislosti s prací bytové komise, která dle tehdejší legislativy, zejm. nařízením československé vlády ze dne 27. ledna 1919 o zabírání bytů obcemi (vlastníci domů a bytů měli povinnost hlásit bytové komisi prázdné, nově uvolněné, nevyužívané či pouze částečně obsazené byty)⁸⁴⁾ byly zabrány prostory v kanovnických domech, dva byty byly také zřízeny v děkanském domě, dva byty vznikly v kolně naproti katedrále sv. Ducha⁸⁵⁾ a pro bydlení byla adaptována i kůlna u děkanství.⁸⁶⁾ K činnosti bytové komise patřila i evidence a obsazování velkých bytů, které nebyly současnými vlastníky plně využity. V březnu 1921 pak vyšlo najevo, že si několik zámožných rodin pokusilo vyjednat výjimku z vládního nařízení, a to výměnou za půjčku městu ve výši 20 000–30 000 Kč s 2% úrokem na dobu 15 let. Jistým paradoxem je, že nebyla ani tak kritizována samotná praxe, ale výše půjčky, jak psaly místní noviny: „... *ale co lze pořídít v této situaci za 20 nebo 30 tisíc korun?*“ Na jednání finanční komise města pak byla tato žádost zamítnuta.⁸⁷⁾

80) Kraj Královéhradecký, 22. října 1919, s. 3; dále Kraj Královéhradecký, 22. listopadu 1919, s. 5.

81) Kraj Královéhradecký, 18. října 1919, s. 3.

82) *Osvěta lidu*, 19. listopadu 1919, s. 1.

83) Kraj Královéhradecký, 16. června 1920, s. 3.

84) Nařízení československé vlády ze dne 27. ledna 1919 o zabírání bytů obcemi (online). Dostupné z URL: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mzyfuya>, [cit. 1. 12. 2019].

85) Kraj Královéhradecký, 21. července 1920, s. 4.

86) *Osvěta lidu*, 18. září 1920, s. 5–6.

87) Kraj Královéhradecký, 23. března 1921, s. 3.

Závěr

Od počátku 30. let již nelze o bytové krizi hovořit, město sice sporadicky ještě pokračovalo v bytové výstavbě, ale hlavní roli na poli bytové výstavby převzal soukromý sektor. Rovněž v denním tisku se ve 30. letech běžně setkáváme s inzeráty, nabízející pronájem bytu. Na jaře roku 1933 psal *Kraj Královéhradecký* v článku, věnujícím se bytové situaci ve městě: „*Jdete-li dnes hradeckými ulicemi, překvapuje, ale také nepřekvapuje vás množství tabulek na domech oznamujících pronajmutí bytu. Máte dojem, že v tomto smyslu přiblížili jsme se už poměrům, jaké byly v Hradci Králové před válkou... jsou to už první příznaky, že v Hradci Králové přestává akutní krise bytová...*“⁸⁸⁾ V této době také město zrušilo plán další bytové výstavby pro železniční zaměstnance, protože poptávku po bytech pro úředníky spolehlivě pokryly stávající bytové kapacity.⁸⁹⁾ Do jisté míry byla největší poptávka po malých bytech o kuchyni a jednom pokoji, takže v této oblasti nebyla situace ještě zcela optimální, ale soukromí vlastníci na to reagovali rozdělováním velkých bytů (u kterých nabídka převažovala nad poptávkou) na byty menší.⁹⁰⁾

Cílem této stati bylo popsat tu část bytové výstavby, kterou organizovala městská správa. Na konečném řešení bytové krize však měli výrazný podíl i další aktéři. Z řad podnikatelů byl ve 20. letech nejvýraznější osobností hradecký továrník K. V. Skuherský, díky němuž vzniklo téměř 300 bytů. V menší míře se na bytové výstavbě podíleli např. F. Viktorin, A. Hanuš, J. Elsner či J. Novotný. Sedm činžovních domů pro úředníky postavily ve 20. letech v Klumparově ulici Škodovy závody. Ve městě a okolí působila rovněž celá řada stavebních družstev různého zaměření (*Stavební družstvo Pokrok, Stavební družstvo Blahobyť, Živnostenské družstvo stavební a bytové, Stavební družstvo pro Hradec Králové a okolí, Společenstvo pro stavbu úřednických domků, obecně prospěšné stavební a bytové družstvo v Hradci Králové a Bytové družstvo železničních zaměstnanců*). Zajímavým subjektem byl veřejně prospěšný spolek *Blahočin, sdružení k zlepšení bytových poměrů v Hradci Králové a okolí*. Spolek, úzce napojený na římskokatolickou církev (součástí vedení byl Msgre F. Kutnar) a Československou stranu lidovou (v jeho čele stál senátor F. Reyl, výrazná osobnost ČSL), na konci 20. let vybudoval činžovní dům *Záštita* (čp. 747 v Jeronýmově ulici),

88) Kraj Královéhradecký, 27. května 1933, s. 3.

89) Tamtéž.

90) Kraj Královéhradecký, 31. ledna 1934, s. 2.

určený pro sociální ubytování opuštěných žen.⁹¹⁾ K zajímavým tématům pro další výzkum bezesporu patří i činnost místních poboček, reprezentujících zájmy vlastníků nemovitostí (*Spolek majitelů domů*) a nájemníků (místní pobočka *Svazu nájemníků v Č. S. R.*).

Z hlediska obecného vývoje bytové situace v Československu představuje Hradec Králové typický příklad města, potýkajícího se s bytovou krizí. Po válce dochází kombinací inflace, růstu cen stavebních surovin (stavební náklady byly roku 1921 ve srovnání s rokem 1914 sedmnáctinásobné), zvyšování počtu obyvatel a neustálené měny k rozsáhlé bytové krizi.⁹²⁾ V Hradci Králové se po válce prakticky nesetkáváme se soukromou bytovou výstavbou. Takové riziko nebyl soukromý sektor ochoten podstoupit, ani obec však neměla prostředky na bytovou výstavbu. K bytové výstavbě tak dochází až po přijetí státní legislativy na podporu stavebního ruchu. Dominantním typem bytu financovaným ze státní podpory byl v době první republiky byt o dvou pokojích a kuchyni. Tento typ bytu byl na počátku 20. let v Hradci Králové rovněž převažujícím, avšak od konce 20. let začínají převládat byty o jedné místnosti s kuchyní (tzv. nejmenší byty), velmi pravděpodobně v důsledku hospodářské krize spojené se skokovým růstem počtu zájemců o byt (přesun armády).

Kde se případ Hradce Králové do jisté míry vymyká obecnému průměru, jsou příčiny bytové krize. Ve většině případů byla bytová krize způsobena ekonomickou migrací (stěhováním se do průmyslových center), zatímco v Hradci Králové hrál dominantní roli přesun železničního ředitelství a později i armádních složek. K bytové krizi by samozřejmě došlo i tak, nicméně její průběh by byl s největší pravděpodobností mnohem mírnější. Další faktorem, který je do jisté míry odlišný, je míra četnosti tzv. nouzového bydlení. Ačkoliv byly v Hradci Králové běžně k bydlení využívány půdní, sklepní a jiné provizorní prostory (jev v tomto období naprosto běžný), nešlo přeci jen o tak masový fenomén. Pro srovnání uvedme, že v sousedních Pardubicích bytová politika v době první republiky stojí a padá na různých formách nouzového bydlení v čele s nechvalně proslulou Karanténou, v Brně existovala kolonie Písečník, kde byla situace ještě svízelnější (ve velké míře zde byly využívány k bydlení vagóny bez podvozku, zatímco v Hradci Králové šlo o okrajový jev), v Praze to byla

91) SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, fond Blahočin, nezpracováno.

92) Dana NOVOTNÁ, *Zákulisi bytové výstavby za 1. republiky*, Urbanismus a územní rozvoj 15, 2012 č. 4, s. 9.

nouzová kolonie na Slatinách a v Ostravě hornická kolonie U Dubu. Vedení města Hradec Králové vznik chudinské kolonie nedopustilo (ač se o plánu kolonie dřevěných domů pro nejhudší vrstvy uvažovalo), což bylo dáno snahou města o kontrolovaný a promyšlený územní rozvoj bez dočasných a krátkodobých řešení, a také absencí velkých továren a průmyslových podniků, jejichž dělnictvo by sloužilo jako podhoubí pro tento typ sídlišť. Právě skutečnost, že Hradec Králové nebyl průmyslovým městem, výrazně ovlivnila i podobu bytové otázky.

Bytová výstavba v Hradci Králové představuje příklad systematického a cílevědomého řešení bytové nouze. Úspěchů místní samosprávy na poli bytové výstavby si povšimlo i periodikum *Národní listy*, když v článku *Bytová katastrofa* odkázalo na bytovou výstavbu v Hradci Králové a dávalo ji do kontrastu s pomalu postupující výstavbou bytů v Praze: „*Nebo zajed'te si jednou do Hradce Králové! Podivíte se! Zde vidíte nejlépe, co znamená cílevědomá správa této malé metropole českého severovýchodu.*“⁹³⁾

Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2019_011), Společnost v historickém vývoji od pravěku po moderní věk V.

93) *Národní listy*, 20. srpna 1920, s. 2.

THE HOUSING CRISIS IN HRADEC KRÁLOVÉ DURING THE 1920s

This article explores the housing crisis that hit Hradec Králové during the 1920s – tracing how the crisis was manifested and situating it within its wider context, as well as describing how the city attempted to provide adequate housing for its population. The post-war years were marked by a severe housing shortage which affected many towns and cities in Czechoslovakia. At the end of the 19th century, Hradec Králové's status as a fortress city was revoked, enabling the city to expand rapidly. There was also a rapid growth in population and a booming labour market, and in the early years of the new republic the Czechoslovak State Railways relocated their headquarters from Prague to Hradec Králové. These factors combined to create an acute housing shortage in the city. The city addressed this situation by building large amounts of municipal housing funded by state-guaranteed bank loans. The housing crisis also had major social impacts, as people were forced to live in unhygienic or overcrowded conditions. The article presents an overview of the key steps taken by the municipal government to address the city's housing crisis.